

УДК 130.1:174

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.17>

АСПЕКТИ ФЕНОМЕНА АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ У ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Вадим Лаврівський

*Запорізький національний університет, факультет соціології та управління,
кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
вул. Жуковського, 66, 69600, м. Запоріжжя, Україна*

Дослідження присвячене осмисленню аспектів феномену адвокатської етики у історико-філософському дискурсі. Узагальнено розуміння концепту етична система, філософська частина вчення про право. Обґрунтовано думку, що юриспруденція відноситься до певних людських занять, де моральність і духовність передують професійній майстерності. Юридична деонтологія надає інструментарій для відповідальної діяльності між правом і мораллю, де адвокат приймає рішення, балансує між дотриманням інтересів клієнта і корпоративними вимогами. Водночас, враховуючи, що професія адвоката найчастіше пов'язана з ситуаціями конфліктного характеру, обов'язок дотримання професійної етики набуває особливого значення та є одним із основоположних в діяльності адвоката, тому дослідження аспектів феномену адвокатської етики має актуальність у сучасній науковій думці. Мета статті полягає у дослідженні особливостей адвокатської етики, як філософського феномену, що вивчає людину перед необхідністю морального вибору. Методологічною основою задіяні методи аналізу і синтезу – для виявлення специфіки феномена адвокатської етики; систематизації розрізнених уявлень про етичні вимоги в діяльності адвоката; узагальнення – для формулювання основних наукових результатів дослідження. Доведено, що гуманізм є метапринципом адвокатської етики й створює ціннісно-імперативне напруження адвокатської діяльності.

У висновку зазначено, що Правила адвокатської етики не можуть передбачати всі особливості, які виникають у діяльності адвоката, проте основні принципи дозволяють обрати належний вектор поведінки. Історико-філософська методологія пропонує дві лінії визначення поняття «система»: одна ґрунтується на сучасному практичному використанні системної методології як принципу, тяжіє до вироблення загальнонаукового поняття, а друга, на філософському осмисленні поняття «система» як система поглядів.

Ключові слова: аспекти гносеології, етична система, Правила адвокатської етики, моральність і духовність, компетентність та добросовісність, принципи.

У рамках теоретичних підходів до правових феноменів треба зазначити, що до таких проблем належить суперечність самого визначення поняття «система», яке розробляється в різних його смислах – онтологічному, гносеологічному та методологічному. Причому потрібно зазначити, що в самому гносеологічному смислі поняття системи може визначатись у різних аспектах гносеології, а методологічний смисл представляє дві групи визначення поняття «система»: перша – ґрунтується на практичному використанні системної методології й тяжіє до вироблення загальнонаукового поняття, а друга – на філософському осмисленні поняття «система»... Застосування системного підходу до аналізу професійної адвокатської діяльності сприяє долученню до онтологічних та гносеологічних її закономірностей також і соціально-економічних, політичних, морально-етичних та інших, які визначають рівень розвитку й функціонування адвокатури. Тож системний підхід дає змогу дослідити проблеми розвитку розгляданого нами правового феномену як цілісного організму, специфічної системи [5].

Осмилення філософських аспектів феномену адвокатської етики базується на вивченні ціннісного потенціалу права у філософській думці Нового часу Г. В. Ф. Гегель, Г. Гроцій, Г. фон Гуго, С. Пуфендорф.

Питання адвокатської етики були предметом розгляду вітчизняних і зарубіжних вчених-філософів та юристів-практиків, зокрема, Заяць О. С., Гребеньков Г. В., Фіолевський Д. П., Лелеко В., Гришук О. В., Гелеш А. І., Ткаченко К. О., Молло М., Корнієнко І. В. та ін. Але ця проблематика залишається актуальною і потребує подальшого розгляду.

Етику прийнято розглядати як одну з філософських дисциплін, що вивчає людину перед необхідністю морального вибору. Вона розглядає людину як суб'єкт моралі – як моральну істоту, здатну діяти за цим законом. Цю здатність етика пов'язує з сутнісними властивостями людини. Тим самим етика досліджує сутність людини. Отже, предметом етики є не стільки моральний закон, скільки сама людина як носій і виконавець цього закону [3].

Адвокатська етика як різновид професійної етики сягає своїм корінням ХІХ століття. Саме тоді відомий французький адвокат М. Молло виробив правила адвокатської професії, які до сьогодні не втратили своєї актуальності. Основними принципами, на яких ґрунтується честь адвокатури, М. Молло називав *поміркованість, безкорисливість, чесність*, а незалежність адвоката він вважав одночасно його правом та обов'язком [6].

Історія етики знає багато етичних систем, кожна з яких припускає свій підхід до дослідження ситуацій морального вибору і своє пояснення й обґрунтування феномена моралі. Можна сказати, що кожна етична система – це певний шлях до розуміння чи пояснення цього феномена. В основі етики лежить уявлення про властиву людині волю вибору, не обумовлену ніякими природними чи соціальними законами [3].

Існують суспільства й епохи, де аморальність виправдовується фіктивним благом цього суспільства. От як пише Блаженний Августин, викриваючи аморальність римського суспільства: «...анітрошки не турбуються, що їхня республіка сама розбещена і розпущена...Аби, говорять, вона стояла, аби процвітала, будучи повна багатствами і славна перемогами – чи ще краще – забезпечена миром... Царі нехай піклуються не про те, наскільки їхні піддані добрі, а про те, наскільки вони покірні. Провінції...не визнають їх сердечно, а непотрібно і рабськи бояться» [1].

Тома Аквінський стверджував, що здатність до моральної поведінки, по суті справи, ґрунтується на властивій людині свободі. Якщо людина не володіла би свободою, якби остання не входила в онтологічну сутність людини, то вона не могла би бути суб'єктом учинку. Така людина діяла б не з власної волі, а за зовнішньою спонукою, і її внутрішнє відчуття вчиненого, як здійсненого ціннісного вибору, було б лише ілюзією... Макіавеллі виходить з передумови, що «люди схильні до зла» і, відповідно, не заслуговують, щоб зберігати їм вірність. Чудова похвала Маркса: «Починаючи з Макіавеллі, Гоббса, Спінози в новітній час ... сила зображувалася як основа права: завдяки цьому теоретичний розгляд політики звільнився від моралі...» [3].

Гуго Гроцій, голландський юрист і громадський діяч, вперше поставив теоретичне питання про джерело права. На відміну від середньовічної традиції в Європі, що тягнеться від Т. Аквінського і підпорядковує право волі Бога, Гроцій заявив, що «матір'ю природного права є сама природа людини, яка б спонукала її прагнути до взаємного спілкування» [9].

За Гроцієм, предметом юриспруденції є справедливість, яка і є природним правом. Вчення про природне право складає незмінну частину і може без складностей бути приведене у наукову форму. У той же час, друга, змінна, часина – це вчення юриспруденції (воле встановлення права), воно включає питання податків, а також щодо посад суддів, тлумачення волі, достовірності фактичних доказів тощо.. [9].

Самуель Пуфендорф, юрист, філософ і історик, зазначав, що право повністю узгоджується із законами розуму незалежно від релігійних догматів і навіть від чинного законодавства... У тлумаченні природного права він спирався на ідеї Г. Гроція та Т. Гоббса. За Пуфендорфом, людина – природний індивід – є істотою соціальною. Вона прагне віднайти у людській спільноті захист і допомогу у подоланні страху перед могутніми силами природи. «Визнаючи це прагнення як «суспільний інстинкт», він насправді трактував його в якості вільного і раціонального судження кожної людини необхідного висновку її природного розуму»..Важливим здобутком концепції Пуфендорфа стали ціннісні, морально-філософські засади теорії природного права. У природному стані люди жили у родоплемінних відносинах з усвідомленням, що лише серед інших людей можна жити і зберігати свій рід. Однак збільшення кількості людей і ускладнення суспільних стосунків зумовлює потребу у державному стані. Суть суспільного стану в тому, що домовленість (договір), по-перше, полягає в абстрактній згоді коритися верховному правителю, який натомість забезпечує безпеку і охороняє власність; по-друге, зумовлює сукупність обов'язкових гнучких договорів між владою і підданими. Пуфендорф «відстоював правову гідність самого закону (його загальнообов'язковість, клятвеність, незмінність) на протигагу фаворитизму і мінливості монархічних повчань, розпоряджень та указів».. [9].

У Г. Гуго філософія позитивного права розроблялася як філософська частина вчення про право, в якій розглядається юридично-догматичне вчення про право з філософською та історичною його трактовкою. «Будучи під певним впливом філософії Канта і положень Монтеск'є про історичний розвиток права..., Гуго, однак, як юрист-позитивіст відкидав просвітницький раціоналізм і відповідні природничо-правові ідеї розумного права» [9].

Георг В. Ф. Гегель свою відому працю «Філософія права» укладає як складову філософської системи. Він розвиває філософію права як філософську науку, відмежовуючи її від юриспруденції, яка займається позитивним правом. Гегель прагне досягнути поняття права. Це завдання цілком вкладаються в систему, адже визначальне значення в аналізі поняття набуває логічна сторона його пізнання. Емпіричний матеріал осягається діалектично. «Вся система філософії права виявляється тотожною діалектичному методу в дії... діалектичний метод задає понятійний характер предмета дослідження і по суті констатує, створює його, а предмет дослідження зводиться до понятійного апарату метода» [9].

Англійський юрист, один із засновників філософської течії утилітаризму Еремія Бентам у юриспруденції був послідовним прибічником позитивного права. Але в контексті даного дисертаційного дослідження заслуговує на увагу позиція Бентама щодо деонтології, яку він бачив як розділ етики, в якому вивчаються проблеми обов'язку і належного. «Деонтологія або етика в найбільш широкому значенні є видом мистецтва і науки, метою якого є доведення до відома кожного, якими засобами можливо якомога збільшити сукупну суму його щастя» [10, с. 119].

Осмислюючи деонтологічну складову і цінності адвокатської діяльності у світлі соціальної філософії можна побачити, що в їх основі наявний певний метапринцип, який надає їм сенс і створює ціннісне напруження, являє собою їх об'єднувальний центр і стверджує підстави для введення їх в дію власне як деонтологічних регулятивів. Це, на нашу думку, є принцип гуманізму [9].

Ідею гуманізму у філософії права тягнуть з давнього світу й віднаходять у Давньо китайських філософів Лао-Дзи (любов до людей), Конфуція («жень» – людинолюбство) й досократиків грецької античності [2].

Як загально філософський принцип, гуманізм задає критерій осягнення людини як центру, осереддя будь-якої діяльності щодо неї, визначає в якості пріоритету її благо. Протиставляючи середньовічному теоцентризму нову світську культуру, гуманізм доби

Відродження випрацьовував свою інтелектуальну програму. Філософія доби орієнтувалася на дослідження природних причин у навколишньому світі, розробляла знання, яке б могло збільшити владу людини над природою. «В центрі уваги гуманізму епохи Відродження – людина і оточуюче її соціальне і природне середовище». Так, італійський гуманіст Франческо Петрарка у творі «Про шляхи, що ведуть до щастя» проводить ідею рівності людей, повагу людської гідності і вказує на те, що особисті якості людини і її вчинки є критерієм її цінності. Він писав: «Кров завжди одного кольору. Але якщо одна світліша за іншу, це створює не шляхетність, а тілесне здоров'я. Істинно шляхетна людина не народжується з величною душею, але сама себе робить такою прекрасними своїми справами... Гідність не втрачається від низького походження людини, лише б вона заслужила її своїм життям» [9].

Досліджуючи історико-філософські принципи феномену адвокатської етики необхідним буде звернути увагу на практичне застосування гуманістичних принципів у сучасній професійній сфері адвокатури.

Юриспруденція відноситься до певних людських занять, де моральність і духовність передують професійній майстерності, В Основних принципах, що стосуються незалежності судових органів (п. 10), прийнятих на сьомому Конгресі ООН по попередженню злочинності та обходженню з правопорушниками в 1985 р., ця думка зведена в деонтологічний принцип: «Особи, відібрані на судові посади повинні мати високі моральні якості і здібності, а також: відповідну підготовку і кваліфікацію в області права» [3].

Сучасні *Правила адвокатської етики* визначають основні принципи адвокатської етики. Основний з них – *принцип незалежності та свободи* адвоката у здійсненні адвокатської діяльності. Він полягає в тому, що специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав та обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність щодо надання правової допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів [4, с. 126].

Наступним важливим принципом є *принцип додержання законності*. У своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, додержуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права й законності [4, с. 127].

Наступний принцип – це *принцип неприпустимості конфлікту інтересів*. Під конфліктом інтересів необхідно розуміти суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами, а також обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи не вчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності [4, с. 128].

Важливим є принцип *компетентності та добросовісності*. Зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, *ораторського мистецтва* [4, с. 130].

В комунікативній діяльності адвоката виділяють два аспекти: 1) психологічний контакт із клієнтом та б) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу. Комунікативна діяльність адвоката передбачає певну психологічну взаємодію. У кримінально-процесуальній діяльності адвоката особливістю спілкування з іншими

суб'єктами правового процесу стає примусовий характер процесуальних дій, через що ускладнюється налагодження контактів між суб'єктами правового процесу.

Варто зазначити, що професійна адвокатська діяльність передбачає наявність як міжособистісної комунікації суб'єктів правовідносин, так і застосування методів тлумачення права, адже адвокат повинен розуміти про що йдеться у правових текстах, викладати їх особисте розуміння, будучи максимально об'єктивним у своїх діях та висловлюваннях. «Людина розуміє висловлювання іншого з погляду того, що вже знає, до того ж з кожного висловлювання отримує щось нове. Юристи передусім повинні розуміти, про що йдеться в правових текстах. Текст ніколи не може бути повністю зрозумілим. Хто хоче правильно зрозуміти, завжди має знати, що хоче сказати автор тексту [5].

Визнання професіоналізму юриста залежить від герменевтичного тлумачення, уміння вибрати і реалізувати з множинності змістів норми права той, що закладав законодавець. Як стверджує вітчизняний науковець В. В. Лелеко, «герменевтичний підхід до правових явищ передбачає розкриття їх смислів, які не виражені експліцитно, та рух від розуміння частин до прогнозування змісту цілого і навпаки – від розуміння цілого до усвідомлення змісту частин» [7, с. 142]. «Я називаю герменевтикою будь-яку дисципліну, яка починається з інтерпретації, а слову інтерпретація я надаю його справжнього смислу: виявлення затаєного смислу в смислі очевидному», – стверджував класик сучасної філософської герменевтики Поль Рікер [11, с. 408].

Тож, з вищенаведеного можна зробити висновок, що застосування системного підходу до аналізу феномену адвокатської етики дозволяє долученню до онтологічних та гносеологічних її закономірностей також і соціально-економічних, політичних, морально-етичних та інших, які визначають рівень розвитку й функціонування адвокатури. Також *Правила адвокатської етики* не можуть передбачати всі особливості, які виникають у діяльності адвоката, проте основні принципи дозволяють обрати належний вектор поведінки. Історико-філософська методологія пропонує дві лінії визначення поняття «система»: перша – ґрунтується на сучасному практичному використанні системної методології як принципу, тяжіє до вироблення загальнонаукового поняття, а друга – на філософському осмисленні поняття «система» як система поглядів.

Список використаної літератури

1. Гоголь В. Антропологічне вчення святого Августина, *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2021*. Випуск 37, с. 19-26 DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.37.2> URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/37_2021/4.pdf
2. Гришук О.В., Гелеш А.І. *Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві: монографія*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. 288 с. URL: https://www.academia.edu/5127432/ФОРМУВАННЯ_ТА_РОЗВИТОК_ІДЕЇ_ГУМАНІЗМУ_В_ПРАВІ (дата звернення 23.02.2024).
3. Гребеньков Г. В., Фіолевський Д. П. *Юридична етика: Навч. пос.* Київ: Алерта, 2004. 209 с. URL: <https://filoslib.narod.ru/files/Grebenkov.pdf> (дата звернення 23.02.2024).
4. *Етика юриста : конспект лекцій / укладач Л. В. Теліженко*. Суми : Сумський державний університет, 2020. 163 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80861/3/Telizhenko_etyka.pdf;jsessionid=AD6407698C6B588369C0B10E3B776110 (дата звернення 23.02.2024).
5. Заяць О. С. *Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс*. Дис. д. юр. Наук, 12.00.12 Філософія права, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2022, 540 с. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/Заяць/diss%20Заяць.pdf> (дата звернення 23.02.2024).

6. Корнієнко І. В., Адвокатська етика у науковій спадщині Є. В. Васьковського, *Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 48*, URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/48_2013/55.pdf (дата звернення 23.02.2024).
7. Лелеко В. Застосування герменевтичного підходу до вивчення тексту. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2011. № 10. С. 142–145.
8. Правила адвокатської етики, 2017, URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf (дата звернення 23.02.2024).
9. Ткаченко К. О. Філософські засади адвокатської етики в соціокультурному контексті: дис. канд. філос. наук : 09.00.03 / Катерина Олександрівна Ткаченко; наук. кер. А. О. Приятельчук; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2021. 188 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/11265> (дата звернення 23.02.2024).
10. Bentham J. Deontology. Deontology together with a Table of Springs of Action and the Article of Utilitarianism / ed. by A. Goldworth. Oxford : Clarendon Press, 1988. P. 119–281.
11. Ricœur P. Le conflit des interpretations. Essais d'hermeneutique. Paris, 1986, 414 с.

ASPECTS OF THE PHENOMENON OF LAWYER ETHICS IN THE HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL TRADITION

Vadim Lavrivsky

*Zaporizhzhia National University, Faculty of Sociology and Management,
Department of Philosophy, Public Administration and Social Work
Zhukovsky str., 66, 69600, Zaporizhzhia, Ukraine*

The research is devoted to understanding the aspects of the phenomenon of lawyer ethics in the historical and philosophical discourse. Generalized understanding of the concept of an ethical system, the philosophical part of the doctrine of law. The opinion that jurisprudence refers to certain human occupations, where morality and spirituality precede professional skill, is substantiated. Legal deontology provides a toolbox for responsible activity between law and morality, where a lawyer makes decisions balancing between compliance with the client's interests and corporate requirements. At the same time, taking into account that the lawyer's profession is often associated with situations of a conflict nature, the obligation to observe professional ethics acquires special importance and is one of the fundamental aspects of a lawyer's activity, therefore the study of aspects of the phenomenon of lawyer's ethics is relevant in modern scientific thought. The purpose of the article is to study the peculiarities of lawyer ethics, as a philosophical phenomenon that studies a person before the need for a moral choice. Methods of analysis and synthesis are used as a methodological basis – to identify the specifics of the phenomenon of lawyer ethics; systematization of different ideas about ethical requirements in the activity of a lawyer; generalization – for formulating the main scientific results of the research. It is proved that humanism is a meta-principle of lawyer's ethics and creates value-imperative tension of lawyer's activity.

The conclusion states that the Rules of Advocate Ethics cannot provide for all the peculiarities that arise in the activity of a lawyer, but the basic principles allow one to choose the appropriate vector of behavior. Historical-philosophical methodology offers two lines of definition of the concept of "system": one is based on the modern practical use of system methodology as a principle, tends to develop a general scientific concept, and the second, on the philosophical understanding of the concept of "system" as a system of views.

Key words: aspects of epistemology, ethical system, Rules of lawyer ethics, morality and spirituality, competence and good faith, principles.